

BARBARA WOŚ

Politechnika Opolska

APITURYSTYKA JAKO INNOWACYJNA FORMA OFERTY TURYSTYCZNEJ NA TERENACH WIEJSKICH

Abstract: Apitourism as an Innovative Form of Touristic Offer on Rural Areas. Apitourism is a form of tourism connected with beekeeping as a traditional profession and with bee products in ecological, food and medicinal aspects. The purpose of this article is to show apitourism as a innovative forms of tourism in rural areas and the possibility of its development in Poland. The study is based on field research conducted in apiaries, bee museums and educational farms in Poland and Slovenia as well as direct interview with polish beekeepers interested in apitourism development in the years 2014-2015. Particular attention was paid to the impact of the apitourism development to increase attractiveness of the region, the use of human potential of rural areas and the stimulation of the local community.

Key words: Apiary, apitourism, ecotourism, educational farm, innovation in tourism.

Wstęp

Dynamiczny rozwój agroturystyki i wzrastająca liczba gospodarstw agroturystycznych stwarza konieczność konkurowania w zakresie kreowanych produktów turystycznych i oferowanych usług. Obecny agroturysta nie zadowala się już tylko noclegiem i wyżywieniem oferowanym w gospodarstwie agroturystycznym, ale oczekuje dodatkowych atrakcji związanych z turystyką i rekreacją, a także możliwością zdobywania nowych doświadczeń [Roman 2013, s. 183]. Nowe formy oferty mogą przejawiać się zarówno w formie aktywności fizycznej, jak i poznawczej. Na polskim rynku agroturystycznym pojawia się coraz więcej gospodarstw oferujących swoim gościom możliwość poznania specyfiki pracy na wsi, udziału w warsztatach rękodzieła czy aktywnego poznawania najbliższej okolicy wraz z lokalnym przewodnikiem. Nowe elementy pojawiające się w ofercie gospodarstw agroturystycznych najczęściej powstają na bazie historii i tradycji danej miejscowości lub regionu, kultuwowania zwyczajów czy wykonywania zawodów przekazywanych z „ojca

na syna” (kowalstwo, pszczelarstwo, wikliniarstwo). Elementy oferty turystycznej tworzone na takiej bazie niejednokrotnie są innowacyjne i pozwalają na optymalne wykorzystanie potencjału geograficznego, historycznego i kulturowego regionu, jak również aktywizację społeczności lokalnej, począwszy od właścicieli gospodarstwa wprowadzającego innowacje przez osoby zatrudnione lub biorące udział w realizacji danej aktywności aż po społeczność danej miejscowości lub regionu. W pracy wykazano, że apiturystyka jest innowacyjną formą aktywności turystycznej na terenach wiejskich.

W prezentowanym opracowaniu przedstawiono podstawowe formy aktywności apiturystycznej, jak również funkcje, jakie pełni apiturystyka. Przeanalizowano perspektywy i bariery rozwoju tej formy turystyki na polskim rynku. Analiza przedstawianej oferty apiturystycznej dokonana została na podstawie wizyt studyjnych w 22 obiektach apiturystycznych w Polsce i Słowenii (przeprowadzonych od lipca 2014 do kwietnia 2015) oraz wywiadów bezpośrednich z właścicielami tych obiektów, a także ankiet przeprowadzonych wśród 30 pszczelarzy (z różnych regionów Polski) zainteresowanych działalnością apiturystyczną (styczeń – marzec 2015).

1. Apiturystyka definicja i funkcje

Apiturystyka to forma turystyki związana z pszczelarstwem, jako tradycyjnym zawodem i produktami pszczelimi w aspekcie ekologicznym, spożywczym i leczniczym [Woś, Bień 2013, s. 84; Sivić 2013, s. 66-67]. Apiturystyka w Polsce rozwija się od niedawna głównie na bazie gospodarstw pszczelarskich i zagród edukacyjnych. Zauważa się także wprowadzanie elementów apiturystyki do oferty gospodarstw agroturystycznych. W obrębie aktywności związanych z apiturystyką znaleźć można obserwację pracy pszczelarza, poznanie specyfiki rodziny pszczelej, udział w miodobraniu, zajęcia warsztatowe z wyrobu świec woskowych, warsztaty kulinarne, lekcje pokazowe z zakresu biologii, ekologii, historii pszczelarstwa, degustacje miodów i produktów pszczelich. Zajęcia takie mogą być realizowane na terenie gospodarstw lub wyjazdowo na terenie szkół i przedszkoli, które zapraszają pszczelarzy. Różnorodność i zakres oferowanych zajęć zależy od specyfiki gospodarstwa. Zajęcia dla większych grup (głównie dzieci i młodzieży) prowadzone są zwykle na terenie zagród edukacyjnych, dużych gospodarstw agroturystycznych lub ośrodków pszczelarskich, które posiadają stosowną infrastrukturę (sale edukacyjne, wiaty) umożliwiającą realizowanie pokazów dla większej grupy odbiorców.

W mniejszych obiektach, oferta apiturystyczna przygotowana jest pod kątem indywidualnego odbiorcy lub niewielkich grup turystów i obejmuje głównie możliwość degustacji miodów i produktów pszczelich, pokaz pracy w pasiece, oraz elementy apiterapii.

Fot. 1. Zajęcia dotyczące specyfiki rodziny pszczelej prowadzone na terenie pasieki Adama Wosia (Polska).

Źródło: Fot. B. Woś (fot. 1-3).

Apiturystryka pełnić może różnorakie funkcje – jedną z podstawowych jest edukacyjna [Madras-Majewska, Majewski 2013, s. 148-156]. Przez wszelkie aktywności związane z apiturystryką przekazywane są istotne informacje dotyczące specyfiki rodziny pszczelej, jej znaczenia ekologicznego i funkcjonowania w środowisku przyrodniczym, jak również zależności między pszczołami i innymi owadami zapylającymi a właściwym funkcjonowaniem człowieka (75% roślin spożywczych zapylane jest przez owady). Podczas zajęć edukacyjnych realizowanych na terenach pasiek i gospodarstw apiturystrycznych dużą uwagę zwraca się na znaczenie bioróżnorodności oraz ochronę środowiska. Nie bez znaczenia pozostaje także funkcja apiturystryki związana z kreowaniem prozdrowotnego stylu życia. Zapoznanie turystów z różnymi gatunkami miodów, możliwość ich degustacji i zdobycia informacji o specyfice każdego z nich bardzo często przekłada się na szersze stosowanie miodu

i produktów pszczelich w codziennej diecie, jak również wykorzystywanie miodu jako wspomaganie farmakoterapii w szerokiej gamie schorzeń. Niezwykle istotne jest także zwrócenie uwagi na mniej znane produkty pszczele, takie jak propolis, pierzga, mleczko pszczele, pyłek i wosk oraz ich znaczenie w kuchni, medycynie i kosmetyce. Apiturystyka pełni także funkcję społeczną pozwalając na stworzenie nowych miejsc pracy związanych z obsługą ruchu turystycznego (prowadzenie lekcji i warsztatów pokazów, usługi gastronomiczne, noclegowe, transportowe) aktywizację społeczności lokalnej zaangażowanej w tworzenie oferty apiturystycznej oraz pełne wykorzystanie potencjału wiedzy i doświadczenia pszczelarzy prowadzących zajęcia w pasiekach, szkołach i przedszkolach. Apiturystyka pełni także funkcję krajoznawczą – przygotowanie oferty apiturystycznej wymaga nawiązania do tradycji, historii i kultury regionu i miejscowości (tradycje bartnicze i pszczelarskie, ekspozycje zabytkowego sprzętu pszczelarskiego lub uli charakterystycznych dla danego regionu), odwiedzając pasiekę czy gospodarstwo pszczelarskie turyści zwykle zapoznają się także z innymi atrakcjami turystycznymi regionu [Woś, Bień 2013, s. 84-86].

Fot. 2. Ekspozycja sprzętu pszczelarskiego. Skansen pszczelarski Sądecki Bartnik w Stróżach (Polska).

W polskiej nomenklaturze nazwa apiturystyki pojawia się od niedawna, jednak liczba gospodarstw oferujących elementy apiturystyki dynamicznie wzrasta. Coraz częściej spotkać można zagrody edukacyjne, które w ramach realizowanych zajęć oferują elementy apiturystyki (17 ze 170 polskich zagród edukacyjnych oferuje zajęcia związane z miodem i produktami pszczelimi). Prawdziwymi ekspertami w branży apiturystycznej są słoweńscy pszczelarze, którzy posiadają ponad 20-letnie doświadczenie w tej dziedzinie. W ostatnich latach stworzyli sieć doskonale funkcjonujących certyfikowanych gospodarstw apiturystycznych działających w różnych sferach apiturystyki począwszy od edukacji, a skończywszy na apiterapii i zaawansowanym przetwórstwie produktów pszczelich (przykłady niektórych innowacyjnych rozwiązań funkcjonujących na słoweńskim rynku apiturystycznym zostaną zaprezentowane w dalszej części opracowania).

2. Apiturystyka jako innowacyjna oferta turystyczna

Działalność w zakresie apiturystyki doskonale wpisuje się w innowacyjne działania turystyczne na terenach wiejskich. Zgodnie z teorią innowacji wprowadzoną przez Schumpetera nowatorskie działania w tworzeniu oferty apiturystycznej odnoszą się do każdego z omawianych aspektów. Schumpeter opisywał innowacje jako działania odnoszące się do wprowadzenia do produkcji nowych wyrobów lub udoskonalenie dotychczas istniejących, wprowadzenia nowej lub udoskalonej metody produkcji, otwierania nowych rynków, zastosowanie nowego sposobu sprzedaży lub zakupów, zastosowanie nowych surowców lub półfabrykatów, wprowadzenie nowej organizacji pracy [Schumpeter 1960, s. 104,]. W przypadku oferty apiturystycznej obserwujemy wprowadzenie na rynek nowych produktów stworzonych na bazie znanych od dawna surowców. Produktami takimi mogą być ziołomiody, miody z dodatkami smakowymi (cynamonem, wanilią), miody stosowane w masażach, sole kąpielowe z dodatkiem miodu. Mogą to być także produkty znane od dawna w tradycji pszczelarstwa i bartnictwa, ale przedstawione w nowatorski, interesujący dla potencjalnego turysty sposób: miody sekcyjne – plaster z zasklepieniem miodem, mieszanki miodu z propolisem, pyłkiem kwiatowym i pierzga. Za innowacyjny produkt możemy także uważać konkretną usługę [Niklewicz-Pijaczyńska, Wachowska 2012, s. 69-76], czyli możliwość zdobycia nowej umiejętności (wytworzenia świeczki woskowej, odwirowania miodu), czy zdobycia nowej wiedzy połączonej z bezpośrednim doświadczeniem i obserwacją omawianych zjawisk (możliwość obserwacji funkcjonowania rodziny pszczoły podczas wizyty w pasiece czy obserwacji ula demonstracyjnego). Innowacja polega także na otwieraniu nowego rynku zbytu usług [Niedzielski 2008, s. 143], szczególnie jeżeli analizuje się ofertę apiterapeutyczną związaną z możliwością wspomagania procesu leczenia i rekonwalescencji dzięki wykorzystaniu produktów pszczelich (apiinhalatoria), oraz rynek *apisp*a związany z wykorzystaniem miodu w kosmetyce i tworzeniu

oferty gabinetów *spa* i masażu powstających przy pasiekach i gospodarstwach agroturystycznych związanych z apiturystką.

Fot. 3. Stanowisko do masażu miodem
gospodarstwo apiturystyczne Karla Vogincica – Słowenia

Uwagę zwraca także zastosowanie nowych metod sprzedaży usług, takich jak organizowanie pokazów i prezentacji w szkołach i przedszkolach (w przypadku apiturystryki bardzo często prezentacje i zajęcia prowadzone są nieodpłatnie), które wiążą się z wyjściem poza gospodarstwo czy pasiekę, po to aby dotrzeć do większej grupy odbiorców. Działania takie to także doskonała metoda promocji pasieki, zagrody edukacyjnej czy gospodarstwa agroturystycznego. W przypadku gospodarstw apiturystycznych prowadzących szeroko zakrojoną działalność turystyczną innowacyjny jest także element organizacji pracy związany z wyraźnym podziałem obowiązków, dostosowaniem oferty do cyklu prac w pasiece, zmiennych warunków pogodowych, a także zapewnienia bezpieczeństwa prowadzenia zajęć (ochrona przed użądleniami) przez stosowanie specjalnych ubiorów lub specjalnie zaprojektowanych pomieszczeń. Zdaniem Druckera [1993, s. 25] innowacje mogą stanowić zmiany wzoru produktu, metody marketingu, oferowanej ceny czy usługi dla klienta.

Takie formy innowacji obserwujemy również w apiturystyce, mogą one polegać na tworzeniu nowego produktu charakterystycznego dla danego gospodarstwa np. miód z pyłkiem pszczelim i propolisem, nowatorskiej usługi – masaż relaksacyjny z wykorzystaniem konkretnego gatunku miodu, seans antydepresyjny w apiinhalatorium, warsztaty z pieczenia ciasta miodowego. Innym przykładem może być wprowadzenie nowych, ciekawych opakowań np. przypominających kroplę miodu, wprowadzenia lokalnego znaku jakości miodu podnoszące jego cenę, lecz gwarantujące jakość oraz pochodzenie produktu. Drucker [2004, s. 42-43] zwraca uwagę na konieczność postrzegania innowacji jako działań związanych z aktywnym identyfikowaniem zmian w otoczeniu oraz na systematyczną analizą możliwości ich wykorzystania dla tworzenia kolejnych innowacji. Takie systematyczne rozbudowywanie i modyfikowanie oferty zaobserwować można w gospodarstwach, które w branży apiturystycznej działają od wielu lat. Przykładem takiego gospodarstwa jest Hisa medu Boznar – gospodarstwo apiturystyczne ze Słowenii. Jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych słoweńskich firm pszczelarskich, od 20 lat wprowadza na rynek produkty na bazie miodu, pyłku pszczelego i propolisu, ma w ofercie ponad 150 różnych produktów, prowadzi również aktywną działalność apiturystyczną. Ze względu na powtarzalność innowacyjnych rozwiązań wynikającą z obserwacji i wdrażania dobrych praktyk oraz upowszechniania ciekawych i pożądaných na rynku turystycznym rozwiązań apiturystykę możemy traktować jako innowacyjność imitacyjną w żaden sposób nie obniżającą nowatorskich wartości stosowanych rozwiązań, a pozwalającą na twórczą współpracę międzynarodową.

3. Perspektywy i bariery rozwoju apiturystyki w Polsce

Biorąc pod uwagę tradycje bartnicze i pszczelarskie polskiej wsi oraz wzrastające zainteresowanie miodem i produktami pszczelimi w aspekcie kulinarnym, leczniczym edukacyjnym i poznawczym, apiturystyka ma w Polsce duże szanse na dynamiczny rozwój. Analiza dostępnej na polskim rynku oferty apiturystycznej wskazuje na dużą kreatywność i wysokie kompetencje osób prowadzących taką działalność. Apiturystyka jest pozytywnie postrzegana jako ciekawa i nowatorska oferta edukacyjna pozwalająca sprawnie łączyć teorię prezentowaną podczas zajęć lekcyjnych z praktyką (biologia, ekologia, ochrona środowiska). Dużym zainteresowaniem ze strony szkół i przedszkoli cieszą się także programy prezentujące pszczelarstwo jako tradycyjny zawód, mile widziane są pokazy miodobrania, warsztaty kulinarne z wykorzystaniem miodu (pieczenie pierników miodowych) czy warsztaty robienia świec z wosku. Podczas takich zajęć niezwykle istotne jest zwracanie uwagi na aspekty zdrowego stylu życia i prawidłowego odżywiania na bazie naturalnych produktów regionalnych. Duże zainteresowanie ofertą apiturystyczną zachęca coraz to nowe gospodarstwa agroturystyczne i zagrody edukacyjne do wprowadzania do oferty zajęć

związanych z miodem i pszczelarstwem. Duże gospodarstwa pszczelarskie zauważają także potrzebę wprowadzania elementów apiturystyki, która staje się doskonałym narzędziem marketingowym i kształtuje rynek odbiorców produktów pszczelich oraz wpływa pozytywnie na postrzeganie znaczenia pszczół dla zdrowia i życia ludzi. Mniejsze gospodarstwa pszczelarskie i pasieki ze względu na ograniczone możliwości inwestycyjne koncentrują się na tworzeniu oferty przeznaczonej dla małych grup odbiorców umożliwiając degustację miodu i produktów pszczelich, obserwacje pracy pszczelarza, zakup produktów pszczelich pochodzących z lokalnej pasieki, a niejednokrotnie także podziwianie ekspozycji zabytkowych uli i sprzętu pasiecznego w postaci małych przydomowych skansenów. Ośrodki doradztwa rolniczego i związki pszczelarskie prowadzą szkolenia z zakresu apiturystyki dotyczące wymogów prawnych kwestii ekonomicznych i marketingowych związanych z rozwojem działalności apiturystycznej, a także prezentacje dobrych praktyk krajowych i zagranicznych, aby w ten sposób zachęcać i pomagać w tworzeniu obiektów apiturystycznych. Wszystkie wymienione działania z pewnością będą pozytywnie wpływać na rozwój apiturystyki w Polsce co w niedługiej perspektywie czasu, wzorem Słowenii, doprowadzić może do rozwoju apiturystyki jako odrębnej gałęzi turystyki.

Mimo dużego zainteresowania ofertą apiturystyczną jedynie niewielka grupa pszczelarzy rozpoczyna działalność apiturystyczną. Wynika to ze specyfiki polskiego środowiska pszczelarzy, które w znacznym stopniu składa się z osób starszych, hobbyistycznie zajmujących się pszczelarstwem. Osoby takie zwykle nie są zainteresowane rozszerzaniem działalności. Wielu pszczelarzy nie posiada pozwoleń na prowadzenie sprzedaży bezpośredniej umożliwiającej rozwój oferty związanej z degustacją i sprzedażą produktów pszczelich. Uzyskanie takiego pozwolenia wymaga stworzenia i wyposażenia profesjonalnej pracowni pszczelarskiej oraz dostosowania prowadzonej działalności do wymogów sanitarnych [*Rozporządzenie MRiRW z 29 grudnia 2006 r. w sprawie wymagań weterynaryjnych przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego przeznaczonych do sprzedaży bezpośredniej*], co z punktu widzenia znacznych nakładów finansowych jest dużą przeszkodą dla wielu pszczelarzy. W przypadku rozwijania działalności apiturystycznej kolejną barierą jest konieczność inwestowania w infrastrukturę służącą prowadzeniu zajęć i prezentacji dla większej grupy osób (sale zajęciowe, wiaty, pracownie pszczelarskie), posiadania odzieży ochronnej zabezpieczającej turystów przed użądleniami (kombinezony pszczelarskie i kapelusze ochronne) lub tworzenie specjalnej infrastruktury służącej prozdrowotnemu wykorzystaniu pszczół (apiinhalatoria). Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być pozyskanie funduszy zewnętrznych, jednak jest ono możliwe tylko przez związki pszczelarskie co ze względu na małe zainteresowanie ze strony ogółu pszczelarzy jest znacznie utrudnione. Prowadzenie komercyjnej działalności w zakresie edukacji stwarza potrzebę rozpoczęcia działalności gospodarczej, związanej z ponoszeniem dodatkowych kosztów co odstrasza znaczną grupę osób zainteresowanych działalnością apiturystyczną. Doświadczenie pszczelarzy słoweńskich, działających w obszarze apiturystyki pokazuje,

że współpraca w dziedzinie pozyskiwania środków zewnętrznych oraz wypracowanie wspólnej strategii rozwoju apiturystryki przynosi oczekiwane efekty i ku takiej właśnie działalności zmierza polska apiturystryka. Dużą pomocą w rozwoju oferty apiturystrycznej byłoby także wsparcie samorządów lokalnych, związków branżowych i instytucji naukowych. Podmioty te przez wspieranie innowacyjnych działań lokalnych pszczelarzy i organizacji pszczelarskich umożliwiłyby dynamiczny rozwój praktyki apiturystrycznej.

Podsumowanie

Prezentowane opracowanie obejmuje analizę apiturystryki, jako innowacyjnej formy turystyki realizowanej na terenach wiejskich. Omówione możliwości tworzenia różnorodnej oferty apiturystrycznej wskazują na znaczny potencjał tej formy turystyki na terenie Polski. Rosnące zainteresowanie apiturystryką odnotowywane wśród potencjalnych odbiorców (turystów, grup szkolnych i przedszkolnych) sprawia, że coraz większa liczba podmiotów turystycznych (pasiek, gospodarstw pszczelarskich, gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych) przygotowuje ofertę związaną z pszczelarstwem, miodem i produktami pszczelimi. Dalszy rozwój omawianej formy turystyki wymaga współpracy zainteresowanych podmiotów, związków pszczelarskich, samorządów lokalnych oraz ośrodków doradztwa rolniczego w celu stworzenia spójnej strategii działania i pozyskiwania środków dla profesjonalnego rozwoju branży apiturystrycznej. Ukoronowaniem takich działań mogłoby być stworzenie markowego produktu lub usługi, certyfikowanego wspólnym znakiem będącym wyznacznikiem wysokiej jakości. Znak taki budowałby zaufanie odbiorców oferty apiturystrycznej i dawał jednoznaczną informację o jakości oferowanych produktów i usług.

Literatura

- Drucker P. F., 1993, *Innowacja i przedsiębiorczość*. PWE, Warszawa.
- Drucker P. F., 2004, *Innowacja i przedsiębiorczość*. Emka, Warszawa.
- Madras-Majewska B., Majewski J., 2013, *Apiturystryka jako forma turystyki edukacyjnej*. Prace Naukowe UE we Wrocławiu (t. 304), Wyd. UE we Wrocławiu.
- Niedzielski P., 2008, *Innowacje w usługach*, [w:] *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, K. B. Matusiak (red.). Wyd. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Niklewicz-Pijaczyńska M., Wachowska M., 2012, *Wiedza – kapitał ludzki – innowacje*. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław.
- Roman M., 2013, *Teoria innowacji i jej zastosowanie w turystyce w Innowacje w rozwoju turystyki*. Wyd. Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Jadwigi Dziubińskiej w Gołdkowie.

- Roman M., 2013, *Doradztwo w zakresie adaptacji domów i budynków gospodarczych na cele turystyki wiejskiej*, [w:] *Komunikowanie i doradztwo w turystyce wiejskiej*, K. Krzyżanowska (red.). Wyd. SGGW, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 29 grudnia 2006 r. w sprawie wymagań weterynaryjnych przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego przeznaczonych do sprzedaży bezpośredniej Dz.U. 2007 nr 5 poz. 38.
- Schumpeter J. A., 1960, *Teoria rozwoju gospodarczego*. PWN, Warszawa.
- Sivić F., 2013, *Apitourism. A fusion of Apiculture and Travel in Verdant Lands*. Bee World, t. 90 (3), <http://www.ibrabee.org.uk/>
- Woś B., Bień W., 2013, *Apiturystryka jako forma turystyki zrównoważonej*. Zeszyty Naukowe Turystyka i Rekreacja, z.11(1), Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych, Warszawa.